

DAROVITOST - TERET ILI KORIST?

Činjenica da postoji preko 150 definicija kojima se nastoji definirati darovitost govori o tome da ne postoji jednoznačan odgovor o tom složenom fenomenu.

Najcjelovitija je definicija darovitosti ona koja ističe da su, osim sposobnosti, za visoku razinu postignuća od velike važnosti motivacija i kreativnost. Istraživači su uočili da ispunjenje potencijala darovitih ovisi i o njihovim osobinama ličnosti. Dakle, dijete može imati iznimne sposobnosti koje njegovi vršnjaci nemaju, ali one same po sebi nisu dovoljne da bi se darovitost i aktualizirala. Uz visoke sposobnosti, važna je motivacija za učenjem i razvijanjem specifičnih interesa koje darovita djeca rano iskazuju, usmjerenost prema cilju i radna energija koja im pomaže da postavljene ciljeve i ostvare. O osobinama ličnosti ovisi hoće li se kombinacija iznadprosječnih sposobnosti uspjeti i iskazati. Za razvoj uočene darovitosti neophodna je osmišljena, bogata i stimulirajuća okolina.

Darovitost je, dakle, skup osobina (sposobnosti, motivacija, kreativnost) koji omogućuje pojedincu dosljedno postizanje iznadprosječnih, novih i izvornih uspjeha i doprinosa u nekom društveno cijenjenom području a darovita su djeca identificirana od stručnjaka.

Darovita su djeca vrlo maštovita i kreativna. Počinju ovladavati nekim specifičnim područjem i napredovati mnogo brže od prosječnog djeteta, ponajviše zato što im učenje i ovladavanje vještinama u tim područjima ide mnogo brže i lakše. Puno čitaju, bogatog su rječnika, širokog su raspona interesa, otvoreni za nova, izvanškolska znanja.

Tijekom osnovnoškolskog obrazovanja darovito dijete uči na kvalitativno različit način i treba mu minimum pomoći odrasle osobe da bi ovladalo područjem svog intenzivnog interesa. Veći dio vremena uči samostalno. Ono što darovita djeca otkrivaju učeći, djeluje na njih motivirajuće i potiče ih na daljnje učenje i rad. Često samostalno pronalaze nova pravila i nove, osebujne načine rješavanja problema unutar toga područja. Postavljaju puno pitanja, logički brže zaključuju, mogu analizirati, sintetizirati i stvarati samo sebi znane putove rješavanja složenih zadataka, a posjeduju i druge umjetničke, jezične, glumačke sposobnosti. O osobinama ličnosti (otvorenost prema novom iskustvu, pozitivna slika o sebi, autonomija, otpornost na stres) ovisi hoće li se kombinacija iznadprosječnih sposobnosti uspjeti i iskazati. Kod takvih učenika opravdano je pretpostaviti da se radi o potencijalnoj darovitosti, pa je potrebno provesti identifikacijski postupak radi stručnog utvrđivanja jesu li opaženi i prepoznati signali doista znakovi razvijenije sposobnosti i darovitosti, te izraditi program koji bi bio najprimjereniji učenikovim sposobnostima, interesima i motivaciji.

Tijekom adolescencije daroviti se učenik, pod pretpostavkom da je u kvalitetnoj, stimulirajućoj, obogaćenoj okolini, nastavlja razvijati. Takav je adolescent samoregulirani učenik: postavlja osobne ciljeve i usmjerava trud i aktivnosti ka postizanju tih ciljeva.

Darovitim je adolescentima važna autonomija, neovisnost u mišljenju, snaga ličnosti, odnosno potreba da sami odlučuju kako će se ponašati, pa nerijetko odbijaju pritiske i očekivanja da se prilagode kriterijima okoline koja preferira konformizam. Skloni su propitivanju općeprihvaćenih vrijednosti i normi, traženju razloga i objašnjenja, spremni su se zalagati za svoje ideje i ciljeve. Teže se prilagođavaju vršnjacima, osjetljiviji su, mogu biti povučeni, uživati u samoći, a zbog izražene individualnosti skloniji su individualnom a ne grupnim oblicima rada. Skloni su perfekcionizmu koji ih, ako su postavljeni ciljevi previsoki, može ugroziti, dovesti do nezadovoljstva, stresa pa i psihosomatskih smetnji. Imaju iznimno

razvijenu empatiju. Često su vrlo osjetljivi na pravdu i pravednost te probleme i osjećaje drugih.

No, u adolescenciji se, ukoliko taj razvoj do tada nije bio stabilan i kvalitetan, emocionalni i socijalni problemi mogu pojačati i eskalirati pa darovitim adolescentima otežavati prilagodbu na školu i školske zahtjeve zbog čega oni mogu odustati ili napustiti aktivnost u kojoj su se isticali. Tu su negativna obilježja: mogu biti tvrdoglavi, samovoljni, razdražljivi, ne prihvaćati obaveze, mogu burno doživljavati i iskazivati emocije, odbijati rutinske aktivnosti, izbjegavati aktivnosti za koje nemaju interesa, ne željeti raditi ono što im slabije ide, te češće osjećati dosadu, zbog čega im se može pripisati nemotiviranost, lijenost, nezainteresiranost. Emocionalne teškoće darovitih u adolescenciji mogu se očitovati kao potištenost, osjećaj neprihvatanja, mogu imati izrazite emocionalne reakcije i na najmanji neuspjeh, razviti simptome depresivnosti ali i posezati za raznim sredstvima ovisnosti.

Identifikacija i javno proglašavanja darovitih ima i svoje opasnosti: forsiranje i etiketiranje. Do forsiranja može doći uslijed nerealnih očekivanja okoline prema učeniku, odnosno, neusklađenosti očekivanja s njegovim mogućnostima, interesima i inicijativom. Učeniku se nameće vježba i aktivnost koja ne proizlazi iz njegove vlastite motivacije. Prirodno učenje sadrži spontanost, interes i otkriće, dok forsiranje ima elemente prisile, nametnutosti i drila. Okolina očekuje od učenika, ali i on sam od sebe, da u svemu bude najbolji, da ne pogriješi i slično. Izloženost pritiscima i povećanim očekivanjima može dovesti do podbacivanja u uspješnosti, rezultirati osjećajem neuspjeha, dovesti do nesigurnosti i gubitka samopouzdanja.

I roditelji mogu imati nerealistična očekivanja i biti nametljivi. Takvi roditelji svoju motivaciju, želju za uspjehom i kriterije uspjeha nameću svom djetetu, čime mu oduzimaju inicijativu, odgovornost za pogreške i ponos zbog uspjeha. Sve to može poremetiti odnose između roditelja i djeteta, negativno utjecati na emocionalnu atmosferu koja kod djeteta može izazvati krivnju, strah, pad samopoštovanja i odbojnost prema nametnutoj aktivnosti što za posljedicu može imati napuštanje aktivnosti.

Druga opasnost koja može proizaći iz identifikacije je etiketiranje što može utjecati na promjenu stava darovitog prema okolini i prema samome sebi. Učenici koji su identificirani kao daroviti odstupaju od prosjeka. Iako je to odstupanje u pozitivnom smislu, daroviti učenici ne nailaze uvijek na odobravanje i razumijevanje. Npr. efekt etiketiranja darovitog učenika, na vršnjake može utjecati osjećajem njihove zavisti i nezadovoljstva jer se oni također neizravno etiketiraju (kao nedaroviti, prosječni), pa vršnjaci mogu razviti grupnu solidarnost i izolirati darovitog iz socijalnog okruženja.

Postoji opasnost i od neprepoznavanja darovitosti, ali i od nestimulirajućeg školskog programa zbog čega se daroviti učenici nerijetko dosađuju u školi, propuštaju razviti radne navike što ih ometa u usvajanju novih sadržaja. U takvim učenicima nastavnici rijetko uoče visoke potencijale. Uz niži školski uspjeh, mogu se pojaviti poremećaji u ponašanju koji se očituju u emocionalnoj nezrelosti, otporu prema autoritetu, agresivnom reagiranju na frustraciju, pa mogu biti percipirani, ne kao daroviti, već kao učenici s poremećajima u ponašanju. Ovdje valja reći da svako dijete kod kojega su uočeni poremećaji u ponašanju nije istodobno i darovito dijete.

Daroviti učenici pripadaju dijelu populacije, što je definirano Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, „djece s posebnim potrebama“ te oni, kao takvi,

imaju pravo na prepoznavanje, praćenje, usmjeravanje i sustavnu brigu kako bi mogli razvijati svoje potencijale i interese, postali odrasli stvaratelji i pokretači društva. Za sustavan rad s darovitim školama je razmjerno najvažnija jer posreduje tijekom razvojnih razdoblja kritičnih za razvoj i aktualizaciju potencijalne darovitosti.

Školski sustav darovitim učenicima mora omogućiti programe različite težine i složenosti, izborne programe, grupni i individualni rad, rad s mentorom, raniji upis darovite djece u školu, akceleraciju, izvannastavne i izvanškolske aktivnosti, kontakte sa stručnjacima iz područja interesa učenika i pristup izvorima specifičnog znanja. Ne postoji univerzalni pristup koji vrijedi za sve darovite učenike, jer je svaki daroviti učenik jedinstven.

Razvoj svakog, pa i darovitog djeteta zahtjeva „psihološki prostor“ koji stvaraju nenametljivi, fleksibilni, smireni, strpljivi, dosljedni, empatični, otvoreni i neautoritarni roditelji i nastavnici koji uz intelektualnu pružaju odgovarajuću kvalitetnu emocionalnu podršku.

Važnost uloge školskog psihologa ogleda se u njegovoj ulozi u procesu prepoznavanja i identifikacije darovitih učenika, u edukaciji roditelja i nastavnika o darovitosti, odnosu i radu s darovitom djecom. U timskom radu s učiteljima, nastavnicima i drugim stručnjacima stručne službe škole psiholog sudjeluje u izradi diferenciranog programa za darovite sastavljenog od odgovarajućih sadržaja kao i socio – emocionalnog pristupa koji uključuje poticanje razvoja i osnaživanja interpersonalnih vještina i osobina koje ih potiču na prosocijalnu aktivnost i intelektualnu radoznalost.

Kako bi se afirmirala spoznaja o potrebi organiziranja sustavne brige za darovite učenike, posljednjih se godina prvoga dana proljeća, 21. ožujka, u hrvatskim školama obilježava Dan darovitih učenika.

Jasminka Brlas, diplomirani psiholog - profesor
stručna suradnica – psihologinja u
Školi primijenjenih umjetnosti i dizajna – Pula i
Osnovnoj školi Vladimira Nazora – Krnica